

Architekti Bushovy doktríny Vliv neokonzervativců na vytváření zahraničněpolitické strategie George W. Bushe

LUKÁŠ HODER

The Influence of Neoconservative Concepts on the Foreign Policy Strategy of George W. Bush

Abstract: The paper analyzes the influence of neoconservative concepts of the 1990's on the foreign policy strategy of the George W. Bush administration after 9/11. The text begins with a short presentation of the neoconservative movement, particularly its second generation. The paper then compares neoconservative concepts from the 1990's with principal documents of the Bush administration and shows their influence. The next part of the text presents the factors able to explain this influence. These factors are the specific long-term evolution of central institutions in the USA, the special decision-making process of the administration, the managerial style of president Bush and also the impact of the 9/11 terrorist attacks.

Key words: neoconservatives, George W. Bush, US foreign policy strategy, decision-making process, centralisation of executive power, Advisory Systems Decision Framework, 9/11.

---

*„Extremismus při obraně svobody není neřest.
A umírněnost při prosazování spravedlnosti není ctnost.“¹*
Barry M. Goldwater

Zahraniční politika první administrativy George W. Bushe je v mnoha ohledech považována za revoluční, idealistickou, či dokonce imperiální (Buzan, 2004; Daalder – Lindsay, 2003), a to i přesto, že v Bílém domě měl vládnout umírněný konzervativní prezident. Z hlediska Bushovy předvolební kampaně je to sice překvapení a paradox, ale k postmoderní době jaksi patří i nové pohledy na ideologické předpoklady politiky. Znovuvytváření a převrácení ideologických postojů bylo však typické rovněž pro druhou polovinu 20. století a v rámci americké politiky se tohoto „procesu“ s vervou zúčastnilo i hnutí neokonzervativců, které tak svým vlivem na Bushovu administrativu navázalo na svou dřívější tradici.

Jak bych chtěl ukázat v následujícím textu, postoje neokonzervativců považují za základ zahraničněpolitické strategie, kterou zformulovala administrativa G. W. Bushe v odpovědi na 11. září 2001. Pomocí analýzy konceptů, které přední neokonzervativci sepsali během devadesátých let, a jejich srovnáním se zásadními dokumenty první Bushovy administrativy tento fakt potvrdím. Jenže ještě v polovině devadesátých let byli neokonzervativci

vativci v zásadě izolování od hlavních zahraničněpolitických diskuzí ve Spojených státech amerických a William Kristol byl posměšně nazýván „*think-tankem jednoho muže*“ (Halper – Clarke, 2005, s. 102). Jakým způsobem byli tedy neokonzervativci schopni ovlivnit strategický koncept zahraniční politiky USA, tzv. Bushovu doktrínu?² V následující části se pokusím na tuto otázku odpovědět pomocí identifikace tří základních faktorů, které neokonzervativcům umožnily získaný vliv využít a významně se podílet na tvorbě Bushovy doktríny. Mezi uvedené faktory vlivu zařadím dlouhotrvající trend centralizace amerických federálních struktur a především exekutivy, specifický rozhodovací proces nastavený prezidentem Bushem od počátku jeho prezidentství a v neposlední řadě události z 11. září 2001.

Prvním faktorem je proces centralizace exekutivy v USA, který byl zahájen během druhé světové války za vlády prezidenta Franklina D. Roosevelta a v následujících letech dále sílil. Krátký přehled základních aktérů americké zahraniční politiky by měl ukázat centralizaci zahraničněpolitického rozhodování v USA během posledních několika desítek let, a tak pomoci vysvětlit poměrně specifickou situaci, která deset let po pádu bipolarity v americkém politickém systému panovala.

V roce 2000 vyhrál americké prezidentské volby kandidát republikánů George W. Bush s poměrně umírněným konzervativním programem³ (Moens, 2004, s. 2 a 9; Kolesár, 2003, s. 31). Jeho vítězství nemělo znamenat výrazné revoluční změny americké zahraniční politiky a v Bílém domě se očekávala realistická administrativa bez větší nápaditosti. Tento předpoklad byl několik prvních měsíců naplňován, ovšem již od počátku bylo možné nahlednout strukturu Bushova týmu, která se zřetelně lišila od předchozích administrativ. Logika výběru nejbližších prezidentových poradců, rozhodovací proces administrativy či charakter manažerského stylu prezidenta, který si Bush přinesl ze svého působení v byznysu, poukazovaly na možné důsledky pro budoucí politická rozhodnutí. Specifické nastavení rozhodovacího procesu Bushovy administrativy budu považovat za druhý faktor vliv neokonzervativců.

Předvolební „objednávku“ umírněné konzervativní politiky administrativa plnila po osm měsíců roku 2001, avšak akutní nutnost vypracování nové zahraničněpolitické strategie ukázaly teroristické útoky z 11. září 2001. Nástup neokonzervativního hnutí tuto potřebu uspokojil a přinesl administrativě v podstatě připravené koncepty zahraniční politiky, které jako by čekaly na svou příležitost. Jako třetí faktor vlivu neokonzervativců na tvorbu Bushovy doktríny bude text tedy identifikovat dopad teroristických útoků z 11. září 2001, a to nejen z hlediska jeho účinku na změnu rozhodovacího procesu Bushova týmu, ale také z pohledu vzniku atmosféry ohrožení bezpečnosti USA, která do značné míry určovala radikalizaci některých členů administrativy a napomohla k prosazení silových neokonzervativních konceptů.

V tomto textu bych se chtěl vyhnout širokému demonizování neokonzervativců či přehánění velikosti jejich vlivu. Zároveň bych nechtěl neokonzervativní hnutí považovat za jednotný, padesát let starý směr s několika základními pilíři společných názorů, jak to učinil například Francis Fukuyama (Fukuyama, 2006) při svém nedávném rozchodu se svými dřívějšími kolegy. Nejdříve tedy neokonzervativce krátce představím, odkážu na vznik a vývoj první generace a poté ukážu novou „identitu“ druhé generace, která v některých ohledech navázala na zahraničněpolitickou orientaci prvních neokonzervativců a spojila ji s nově získanou silnou pozicí uvnitř nejednotné Republikánské strany v devadesátých letech minulého století.⁴

NEOKONZERVATIVCI

Pro činnost neokonzervativců první generace je určující doba tří desetiletí mezi lety 1960 a 1990 (k vývoji první generace viz Hoder, 2006). V šedesátých letech začal vznikat okruh autorů okolo Irvinga Kristola, hnutí se postupně formovalo a setkávalo v tradičně liberálním táboře. V sedmdesátých letech dostalo svůj (nechtěný) název⁵ a po-

kusilo se prosadit svou politikou v Demokratické straně. To se ovšem nepovedlo a osmdesátá léta pak znamenala příklon k republikánům a úspěch v podobě podílu na moci v administrativě prezidenta Ronalda Reagana. S koncem funkčního období administrativy prezidenta Reagana postupně slábl i vliv neokonzervativců na americkou zahraniční politiku (Halper – Clarke, 2005, s. 74–76). V roce 1989 nastoupil do prezidentského úřadu bývalý ředitel CIA a viceprezident George H. W. Bush, jehož zahraniční politika byla spíše realistická, pragmatická a převážně stabilizační (Campbell – Rockman /eds./, 1999). Realismus Bushe st. ovšem následovala i první generace neokonzervativců, kteří ztratili nepřítel v podobě Sovětského svazu a postbipolární zahraniční politiku USA viděli ve světle návratu do „normálních časů“ (Kirkpatrick, 1990; Kristol, 1990). Staří neokonzervativci jako Irvin Kristol, Norman Podhoretz či Nathan Glazer nedokázali pružně reagovat na novou situaci a do reality občanských a etnických konfliktů devadesátých let nedokázali narobovat svou představu o mezinárodních vztazích a o roli USA v nich (Halper – Clarke, 2005, s. 90). Vůdčí pozice po osobnostech první generace tak postupně obsazovali Robert Kagan, William Kristol, Joshua Muravchik či Richard Perle – noví neokonzervativci, představitelé druhé generace.

Po rozpadu Sovětského svazu se Bushova administrativa soustředila především na zajištění základního statu quo, přičemž k jejím prioritám patřilo zamezení šíření jaderných zbraní a raketových technologií či rozpadu bývalých částí SSSR. Balkán k prioritám nepatřil a preferovaným řešením byla jednota Jugoslávie. Zástupci druhé generace však důrazně nesouhlasili s opomíjením morálního a humanitárního důrazu v balkánské politice USA a objevily se i další zásadní spory. Realistická zahraniční politika Bushovy administrativy postrádala podle názoru kritiků nutnou představivost a prý zcela chyběl tradiční americký idealismus – slabá podpora Izraele či ponechání iráckého diktátora u moci tak představovaly zásadní třecí plochy a irácká otázka se pro neokonzervativce stala jednou z nejdůležitějších. Odpor k Bushovu realismu některé dokonce dohnal k podpoře demokratického kandidáta Billa Clintona (Muravchik, 1993), což vyprovokovalo komentáře jako „návrat Reaganových demokratů“ či „Neokoni (sic!) pro Clintona“ (Halper – Clarke, 2005, s. 83). První roky Clintonovy administrativy znamenaly však zklamání z jeho zahraniční politiky, preferující nefunkční multilaterální řešení (Bosna, Somálsko) a neschopné rozpoznat úpadek významu Evropy (Kagan, 2003). Druhá generace se tak v polovině devadesátých let odstříhla od svých otců a postupně se usadila v opozici proti realismu na straně jedné a liberálnímu multilateralismu nekonceptní zahraniční politiky Billa Clintona na straně druhé (Cameron, 2003, s. 23–24). To ovšem znamenalo v podstatě izolaci.

Jak se tedy noví neokonzervativci stali silou schopnou ovlivnit vytváření americké zahraniční politiky G. W. Bushe? Neokonzervativcům nezbylo než vytvářet opoziční strukturu, sestavovat vlastní koncepty zahraniční politiky a připravovat se na vhodnějšího prezidenta a příznivější dobu. A dokázali to, zdá se, velmi účinně především díky vytvoření široké sítě vlivných skupin a jednotlivců, podpořených zázemím think-tanků a financovaných bohatými konzervativními nadacemi. Politické spojenectví s konzervativci a prosazení se v rozhádané Republikánské straně (Kolesár, 2003, s. 36) pak byly nejspíš jen otázkou času.

Starší členové druhé generace neokonzervativců se pod vlivem prostředí mezi demokratickým senátorem Henrym Jacksonem a strategickými mysliteli studené války Paulem Nitzem a Albertem Wohlstetterem⁶ již od sedmdesátých let orientovali především na zahraniční a bezpečnostní politiku, ovšem to by jim k širokému úspěchu v americké politice nestačilo. Zdá se, že velmi významnou úlohu v tomto smyslu sehrál především *Projekt nového amerického století* (PNAC), který v roce 1997 založily ústřední postavy druhé neokonzervativní generace – William Kristol a Robert Kagan. PNAC pod jednou střechou⁷ sjednotil prominentní intelektuály a bývalé vládní úředníky se silnými vazbami na prostředí národní bezpečnosti a obrany či na prominenty mediálního a zbrojního průmyslu. K jeho signatářům tak patřila řada bývalých členů administrativ prezidentů Reagana a Bushe st. (William J. Bennett, Eliot A. Cohen, Frank J. Gaffney, Jeane J. Kirkpatricko-

vá, Elliott Abrams), odborníci na mezinárodní vztahy a bezpečnostní politiku (Francis Fukuyama, Donald Kagan, Tom Donnelly), významní republikánští politici (Richard Cheney, Jeb Bush), intelektuálové (Norman Podhoretz a jeho žena Midge Deckerová) nebo bývalý ředitel CIA James Woolsey. K signatářům patřil i přezdívkou „princ temnoty“ často označovaný Richard Perle (*Traub, 2007*), který tvořil jakousi spojnicí mezi mnohými neokonzervativními think-tanky a dalšími institucemi. S jeho pomocí byly navázány důležité kontakty s proizraelskou lobby v rámci think-tanků jako *Židovský institut národní bezpečnosti (Jewish Institute for National Security Affairs – JINSA)* nebo *Centrum bezpečnostní politiky (Center for Security Policy – CSP)*, do sítě se zapojili též významní „sociální konzervativci“ jako Gary Bauer či William Bennett a dále i křesťanská pravice skrze instituce jako *Posílit Ameriku (Empower America)* či *Nadace pro obranu demokracie (Foundation for Defense of Democracies – FDD)*, které po letech netečnosti přivedly pracovité křesťany k zájmu o zahraniční politiku (*Halper – Clarke, 2005, s. 103–109*).

Silný institucionální prvek sítě pak tvořil také *American Enterprise Institute (AEI)*, který byl v sedmdesátých letech pro první generaci neokonzervativců vstupní stanicí do okruhu Republikánské strany (*Kristol, 1999, s. 33*) a stal se patrně i nejvlivnějším think-tankem v době prezidentství R. Reagana.⁸ Během devadesátých let se AEI stal jednou z hlavních stanic pro neokonzervativní odborníky a v administrativě Bushe mladšího se později objevilo až dvacet bývalých členů AEI (*Bush, 2003*). *American Enterprise Institute* v posledních letech nejspíš na „přední příčce“ vystřídal konzervativnější *Heritage Foundation*, která byla za prezidenta G. H. W. Bushe základním „mozkem“ Republikánské strany (*Murphy, 2003*).

Neokonzervativní názory byly nadále publikovány v časopisech jako *Commentary, The Public Interest* a *The National Interest*, ale nově se přidal také *The Weekly Standard*, který v roce 1995 založil William Kristol a který rychle získal výrazný kredit a silný vliv na mnohé politiky Republikánské strany (*Carr, 2003*). Celá neokonzervativně republikánská síť think-tanků a institucí pak byla financována konzervativními nadacemi jako *Bradley Foundation, John M. Olin Foundation* nebo *Sarah Scaife Foundation* (*Murphy, 2003*), které dále prohlubovaly sepětí neokonzervativců s Republikánskou stranou.

Z širšího pohledu by bylo možné neokonzervativce během devadesátých let minulého století definovat jako rozvětvené a velmi pestré hnutí, které sahalo od liberálního až ke konzervativnímu kraji politického spektra. Liberální členové první generace (James Q. Wilson, Nathan Glazer, Adam Wolfson) se však i nadále soustředili převážně na domácí politiku a sociální témata a z nového „převtělení“ neokonzervativního hnutí se spíše vydělili. Druhá generace postupně získala silné postavení v Republikánské straně, v jí blízkých institucích a v některých médiích. Osobnosti druhé generace působily tedy především v organizacích PNAC, AEI, JINSA nebo CSP, publikovaly své texty v *Commentary*, ve *Weekly Standard* nebo v *National/Public Interest* a většina těchto institucí získávala podporu od spřízněných konzervativních nadací. Nelze přehánět kritické pohledy, ukazující neokonzervativce jako sektu spojenou příbuzenskými vazbami (rodiny Kagan, Kristol, Podhoretz, Wurmser, Bryen), ale i tento rys ukazuje na jistou „spřízněnost“ jednotlivých osobností hnutí (*Lobe, 2003*).

NEOKONZERVATIVNÍ KONCEPTY A DOKUMENTY ADMINISTRATIVY

Neokonzervativní hnutí netvoří ucelený blok a ani zahraničněpolitické koncepty neokonzervativců nelze snadno charakterizovat jako celek. Zástupci druhé generace však během devadesátých let minulého století sepsali několik dokumentů, které jsou považovány za esenci zahraničněpolitického programu nejvlivnějších neokonzervativců (*například Fukuyama, 2006; Barša, 2003, s. 51–53; Halper – Clarke, 2005, s. 14*). V této části představím základ některých neokonzervativních textů a prostřednictvím jejich srovnání s dokumenty Bushovy administrativy se pokusím ukázat, že koncepty obhajované neokonzervativci získaly při formulaci zahraničněpolitického programu Bushovy administrativy nepřehlédnutelné místo.

Neokonzervativní koncepty

Během „opozičního“ působení neokonzervativců ve výše uvedených institucích vznikly některé zásadní dokumenty, které představují jakýsi vrchol pyramidy reprezentující určitou oblast zájmu neokonzervativních autorů (*DPG, 1992; Wolfowitz, 1997; Perle, 1996; Kagan – Kristol, 1996; Kagan, 1998*). Tyto dokumenty tvoří jádro neokonzervativní představy o roli USA ve světě a o cílech americké zahraniční politiky, o největších hrozbách pro bezpečnost USA a o prostředcích, které mají zajistit dosažení vytyčených cílů a garantovat eliminaci hrozeb.

Základem neokonzervativního pohledu na roli Spojených států v globálním řádu je představa o nutnosti hegemonie této jediné supervelmoci a prvním cílem vhodné zahraniční politiky je tedy udržení tohoto výsostného postavení (*DPG, 1992; Wolfowitz, 1997; Kagan – Kristol, 1996; Kagan, 1998; Muravchik, 1996; Abrams, 2000*). Poslední snahou o formulování oficiální politiky v devadesátých letech (a zároveň předzvěstí opozičních konceptů) se stal návrh *Směrnice pro plánování obrany (Defense Planning Guidance Draft)*, který byl v roce 1992 připravován na Ministerstvu obrany pod vedením Paula Wolfowitze,⁹ náměstka tehdejšího ministra Richarda Cheneyho. Ve výňatku z tohoto tajného dokumentu jsou obsaženy základní body návrhu obecné koncepce vojenské strategie USA na několik budoucích let, mezi nimi i prevence vzniku nové konkurenční supervelmoci nebo regionálních mocností, ochrana a šíření amerických hodnot a příprava na nutnost unilaterálních akcí.¹⁰ Hegemonní rétorika byla také základem prací Roberta Kagana a Williama Kristola (*Kagan, 1998; Kagan – Kristol, 1996; Kagan – Kristol /eds./, 2000; Kagan, 2003*), podle nichž jsou Spojené státy po vítězném ukončení studené války ve velmi výhodné pozici a měly by ji využít k budování „benevolentní hegemonie“.¹¹

Jak vyplývá z výše uvedeného, tou největší hrozbou je právě ztráta výsadního postavení, a to v důsledku posílení a růstu některé nové velmoci (*DPG, 1992; Wolfowitz, 1997; Kagan, 1998; Kristol, 1990*). K dalším zásadním hrozbám patří šíření zbraní hromadného ničení (ZHN), terorismus a tzv. *rogue states* – darebné státy (*Muravchik, 1996*). Neokonzervativci s jistotou předvíдали vznik nové zásadní bezpečnostní krize,¹² která si vyžádá výrazné angažmá silné americké armády a dalších bezpečnostních složek (*Kagan – Kristol, 1996; Wolfowitz, 1997; Muravchik, 1996; Ledeen, 1996*).

V časopise *Foreign Affairs* uveřejnil Kagan s Kristolem v roce 1996 článek, nazvaný *Vstříc neoreaganovské zahraniční politice*, v němž varovali před upozaděním zahraniční politiky, obhajovali (benevolentně) hegemonní postavení USA a navrhli tři základní body neokonzervativní zahraniční politiky, která má čerpat právě z reaganovské tradice. Prvním bodem je posílení rozpočtu na obranu.¹³ Autoři v tomto kontextu požadují 60 až 80 miliardový nárůst nákladů na zbrojení každý rok, vývoj nových zbraní a hlavně pokrok v oblasti systémů protiraketové obrany (*Kagan – Kristol, 1996; Podhoretz, 1999*). Druhým bodem této koncepce je zásadní posílení zájmu Američanů o zahraniční politiku.¹⁴ Prezident by se měl podle názoru neokonzervativců chovat jako skutečný velitel ozbrojených sil, měl by přispět ke zmírnění mezery mezi vojenskou a civilní sférou a měl by také zdůrazňovat konzervativní přesvědčení o existenci nejen občanských práv, ale i povinností (*Kagan – Kristol, 1996; Rodman, 2000*). Třetím principem neoreaganovské (tedy neokonzervativní) zahraniční politiky má být „morální čistota“, tedy přesvědčení, že americké národní zájmy na jedné straně a demokratické hodnoty na druhé straně jsou téměř vždy v souladu. Spojené státy by měly principy demokracie, volného trhu a respektu ke svobodě aktivně šířit po celém světě (*Kagan – Kristol, 1996; Wolfowitz, 1997; Ledeen, 1996*).

Výše uvedené základní body neokonzervativní zahraniční politiky byly často rozšiřovány do dalších oblastí i větších detailů. Neokonzervativní autoři se často obraceli k principu prevence, přiznávali USA právo jednat unilaterálně a od první generace se naučili nedůvěře k multilaterálním postupům, k mezinárodním dohodám a obzvláště k OSN (*Kagan, 2003; Bolton, 2002; Bolton, 2003; Kristol, 1983, s. 236–248, 227–231*).¹⁵

Dokumenty Bushovy administrativy

Každá administrativa se snaží vymezit vůči té předchozí a ani republikánský kabinet George W. Bushe nebyl po osmi letech vlády demokratického prezidenta výjimkou.¹⁶ Bushův tým se s neokonzervativci v mnoha bodech kritiky Clintonovy zahraniční politiky shodoval a ve svých hlavních dokumentech administrativa kladla podobné důrazy. Základním motivem *Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických (National Security Strategy – NSS /viz The National Security Strategy of the United States of America, 2002/)* i dalších dokumentů (například *Národní strategie pro boj se zbraněmi hromadného ničení /viz National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction, 2002/)* je snaha zdůraznit jedinečnou příležitost, kterou pro USA znamená konec studené války a pozice jediné supervelmoci (*The National Security Strategy of the United States of America, 2002, s. 1*). Za obměňujícími se hesly jako „*a peace that favors liberty*“ či „*a balance of power that favors human freedom*“ se v dokumentech skrývá snaha zachovat strategické vedoucí postavení USA v mezinárodních vztazích a využít je k prosazení vlastních představ o vhodném fungování mezinárodní politiky (*Bush, 2002; The National Security Strategy of the United States of America, 2002, s. 1*). Tomuto strategickému záměru je ostatně podřízena celá *Národní bezpečnostní strategie*, podle níž má být „mocenská rovnováha ve prospěch svobody“ prosazována pomocí osmi prostředků, které představují i cíle samy o sobě.¹⁷ Bush se s neokonzervativci shodl na primárním úkolu zahraniční politiky USA, který měl spočívat právě ve využití tohoto unipolárního okamžiku po rozpadu SSSR (*viz Krauthammer, 1990; Krauthammer, 2002*). Zdůraznil se tak rozdíl oproti Billu Clintonovi, za jehož administrativy takovýto motiv chyběl a kdy byl spíše zdůrazňován multilateralismus (*Kuchyňková, 2001, s. 62*). Neochota k sebeomezení s ohledem na spojence či apel na evropské státy k většímu podílu vojenských výdajů nejsou v dokumentech Bushovy administrativy výrazně zdůrazňovány, ovšem vícero bodů v NSS a v projevech prezidenta ukázalo soulad administrativy i s touto součástí neokonzervativního programu (*The National Security Strategy of the United States of America, 2002, s. 25–26; Bush, 2001*).

Nelze se divit, že za zásadní hrozbu byl Bushovou administrativou po 11. září 2001 považován především mezinárodní terorismus, ovšem důraz na jeho státní sponzory a vnímání boje proti terorismu jako války (nikoli primárně jako boje s kriminalitou) opět odkazují k neokonzervativním konceptům a k rozdílu oproti rétorice a praktické politice Clintonovy administrativy (*Kristol, 2001; Schmitt – Donnelly, 2001*).¹⁸ Dokumenty Bushovy administrativy reflektují i priority stanovené programem „neoreaganovské zahraniční politiky“ Kristola a Kagana, když zdůrazňují potřebu výrazného navýšení rozpočtu na obranu (*Bush, 2002*), ukazují nutnost budování národní protiraketové obrany, akcentují vojenskou součást života americké společnosti, podkreslují zahraniční politiku jako „úkol“ či „misi“ a opakuje nutnost prosazování univerzalizmu základních lidských práv (*Rothkopf, 2005, s. 395; The National Security Strategy of the United States of America, 2002, s. V–VI a 3*).

Jedna z typologií strategických vizí o vhodné americké zahraniční politice používá stupnici neoizolacionismus, selektivní internacionalismus, liberální internacionalismus, nadřazenost a impérium (*Dombrowski – Ross, 2006, s. 150*). Podle názoru jejích autorů je program zahraniční politiky první Bushovy administrativy možné charakterizovat na pomezí mezi nadřazeností a impériem, což koresponduje s koncepcemi neokonzervativních zastánců globální „benevolentní hegemonie“ USA z devadesátých let 20. století.

FAKTORY URČUJÍCÍ VLIV NEOKONZERVATIVCŮ

První část textu krátce představila dlouhý vývoj neokonzervativního hnutí, které se postupně odklonilo od svých kořenů a stalo se značně heterogenní. Druhá generace neokonzervativců se stále více odlišovala od svých předchůdců a vytvořila relativně svébytný program pro zahraniční politiku USA. Předchozí část textu následně ukázala soulad mezi tímto neokonzervativním programem z devadesátých let minulého století a strategickými dokumenty Bushovy první administrativy. Jakým způsobem je možné tento vliv vysvětlit?

V následující části textu představím tři faktory, které jsou z tohoto pohledu zásadní. Jde samozřejmě v jistém smyslu o omezený pohled, který například nebere příliš v úvahu tvorbu politických koalic ve washingtonském centru Republikánské strany, kam se texaský guvernér musel se svými poradci „přistěhovat“, či sílu vlivu G. H. W. Bushe na zakotvení svého syna do tradičních rodinných vazeb v americké politice.¹⁹ Nicméně, tento text se zabývá především strukturálními faktory vlivu jedné zájmové skupiny na rozhodovací proces administrativy, tedy vlivem neokonzervativců na tvorbu nové zahraničněpolitické koncepce USA po 11. září 2001. Za faktory, které výkon vlivu umožnily, považuje proces centralizace americké politiky za poslední desítky let a jeho důsledky, zvolený rozhodovací proces v administrativě a manažerský styl prezidenta Bushe a v neposlední řadě i důsledky teroristických útoků z 11. září 2001.²⁰

Centralizace a hierarchizace exekutivní moci v USA

Zahraniční politika je v demokratických zemích a obzvláště ve Spojených státech součástí veřejné politiky a rozhodovací proces je i zde střetem různých a většinou protichůdných zájmů (*Berkowitz – Bock – Fuccillo, 1977, s. 249; Cameron, 2003, s. 36–37*). Vláda USA je v podstatě vystavěna hierarchicky, ale je možné ji graficky znázornit také jako spojení soustředných kruhů, jejichž středem je hlava státu – prezident. Zásadní rozhodnutí činí právě nejvyšší představitel státu se skupinou svých poradců a směřuje tak celkově zaměření zdrojů určených na tuto oblast. Mnohá rozhodnutí jsou však učiněna ve vzdálenějších kruzích od prezidenta, a to na úrovni náměstků šéfů rezortů či dalších výše postavených úředníků (*Jordan – Taylor – Mazarr, 1999; Mitchell, 2005*).

V centru rozhodování stojí prezident, který je nejen symbolickou hlavou USA, ale je především šéfem exekutivy, vrchním velitelem ozbrojených sil, nejvyšším diplomatem, nejvyšším soudním úředníkem a svou legitimitu čerpá přímo od voličů v prezidentských volbách (*například Jordan – Taylor – Mazarr, 1999, s. 96–97*). Dynamika procesu uvnitř nejbližšího kruhu okolo prezidenta se jistě liší v každé administrativě,²¹ ale zásadní zahraničněpolitická a bezpečnostní rozhodnutí jsou činěna nevelkou skupinou poradců prezidenta, který je následně musí prosadit proti dalším hráčům a navzdory mnohým překážkám (*Rothkopf, 2005; Berkowitz – Bock – Fuccillo, 1977, s. 249–250*). Tato centrální skupina poradců je tvořena především Radou národní bezpečnosti (*National Security Council – NSC*) a představuje základní strukturu plánování a koordinace zahraniční politiky exekutivy (*Rothkopf, 2005, s. 3–8; Jordan – Taylor – Mazarr, 1999, s. 100*). Skladba NSC se v průběhu střídání administrativ mění, ale v zásadě jsou jejími členy prezident, viceprezident, ministři zahraničí a obrany, poradce prezidenta pro otázky národní bezpečnosti a šéf CIA. Národněbezpečnostní poradce pak má poměrně výsadní postavení, jelikož se jeho úřad nezodpovídá Kongresu, a tak NSC stojí jakoby půl kroku za prezidentem, do značné míry mimo obvyklou dělbu moci (*Cameron, 2003, s. 46; dále viz Rothkopf, 2005*).²²

Důležitou institucí je Ministerstvo zahraničí, které zajišťuje reprezentaci USA ve světě a jehož šéf je hlavním poradcem prezidenta v zahraničněpolitických otázkách. Význam tohoto ministerstva však klesá a každý ministr se musí vyrovnávat s rozpočtovými škrty, s poklesem počtu svých úředníků či se silnou kritikou svého úřadu (*Cameron, 2003, s. 47–51 a 105; Jordan – Taylor – Mazarr, 1999, s. 107–108; Rothkopf, 2005*).²³ Prvním zástupcem prezidenta jako nejvyššího velitele ozbrojených sil je americký ministr obrany a jeho ministerstvo je základním úřadem pro formulaci obranné politiky, vojenské strategie a stanovení účelů ozbrojených sil (*Jordan – Taylor – Mazarr, 1999, s. 111; Cameron, 2003, s. 53*). Byrokratický kolos ve tvaru pentagonu však nezaručoval vhodné prostředí pro rychlé rozhodování v krizových chvílích, a tak ministerstvo ovlivňuje zahraničněpolitická rozhodnutí především přes svého ministra v NSC (*Jordan – Taylor – Mazarr, 1999, s. 180–192; Cameron, 2003, s. 58*).²⁴ Dalším centrálním aktérem jsou tajné služby, které mají skrze získávání informací nezastupitelný význam pro zahraničněpolitické a bezpečnostní rozhodování administrativy, přičemž jejich centrálním orgánem je opět NSC. Zde jsou tajné služby reprezentovány ředitelem CIA a NSC vykonává také dohled nad celou špionážní komunitou (*Cameron, 2003, s. 60*).²⁵

Jak ukazují výše uvedené trendy, v rámci exekutivy USA dlouhodobě dochází k centralizaci organizace a procesu rozhodování, který se po druhé světové válce zrychlil v souvislosti s apokalyptickým nebezpečím jaderných zbraní a s rozvojem komunikačních technologií. Centralizace exekutivy okolo NSC měla pak po válce ve Vietnamu svou protiváhu v posílení Kongresu, avšak jeho vliv se postupně štěpil (*Jordan – Taylor – Mazarr, 1999, s. 103, 232–233*). Po skončení studené války Kongres nadále odpovídal na poptávku svých voličů, polevoval v zájmu o vzdálené otázky zahraniční politiky, a tak postupně došlo k fragmentaci až atomizaci jeho vlivu v této oblasti. Důsledkem výše popsaného vývoje je situace, kdy Kongres ze své pozice není schopen stanovovat priority zahraniční politiky a v době vlády populárního prezidenta nemá prakticky možnost a ani vůli výrazně omezovat administrativu ve formulaci zahraničněpolitické strategie a v iniciační úloze při jejím provádění (*Cameron, 2003, s. 67 a 78; Jordan – Taylor – Mazarr, 1999, s. 125–126*). Tento proces v praxi znamenal vznik poměrně úzké skupiny poradců prezidenta, kteří jsou sami schopni určit strategii země v zahraničněpolitických otázkách.

K charakteristice administrativy prezidenta Bushe bude podrobněji přistoupeno v další části textu, nicméně zde ještě doplním, že dlouhodobý centralizační proces americké exekutivy byl již od počátku funkčního období prezidenta Bushe doplněn o větší hierarchizaci struktury poradních orgánů administrativy. Zde se ovšem primárně nejednalo o reakci na teroristické útoky z 11. září 2001, po nichž vznikly nové centrální instituce a byla přijata nová legislativa,²⁶ ale šlo o samotné nastavení struktury Rady národní bezpečnosti (*National Security Council – NSC*) a jí podřízených orgánů v první národněbezpečnostní směrnicí prezidenta (*National Security Presidential Directive – NSPD-1*) z 13. února 2001. NSPD-1 nově definovala systém výborů a komisí na několika úrovních pod prezidentem (*National Security Presidential Directive, 2001*). Na vrcholu silně hierarchické struktury národněbezpečnostního rozhodování byl tradičně Řídící výbor Rady národní bezpečnosti (*NSC Principals Committee – NSC/PC*), který se skládal z nejvyšších funkcionářů administrativy (viceprezident, ministr zahraničí a další členové NSC), kteří měli posuzovat a volit strategii a postup administrativy (*Mitchell, 2005, s. 176; National Security Presidential Directive, 2001*). Pod NSC/PC působil Výbor zástupců Rady národní bezpečnosti (*NSC Deputies Committee – NSC/DC*), jehož úkolem byl analytický servis pro NSC/PC a dohlížení na práci mezirezortního plánovacího a rozhodovacího procesu. Dosavadní mezirezortní pracovní skupiny (*Interagency Working Groups*), pracující za předchozí administrativy, byly zrušeny a nahrazeny hierarchickou strukturou šesti regionálně a jedenácti funkčně definovaných výborů, tzv. Koordinačními výbory Rady národní bezpečnosti (*NSC Policy Coordination Committee – NSC/PCC*).

Dlouhodobá centralizace exekutivy USA a silnější hierarchizace struktury národněbezpečnostního a zahraničněpolitického rozhodování Bushovy administrativy znamenaly koncentraci rozhodovacích pravomocí mezi nevelké množství funkcionářů Bushovy administrativy, kteří tak mohli snadněji ovlivňovat proces tvorby zahraničněpolitické strategie Spojených států.

Poradní systém a styl řízení v administrativě G. W. Bushe

Američtí prezidenti, kteří přicházejí do úřadu z pozice guvernéra jednoho ze států USA (například Ronald Reagan, Bill Clinton nebo George W. Bush), tradičně nemají široký přehled o americké zahraniční politice či o realitě mezinárodních vztahů a soustředí svou pozornost spíše na vnitropolitické problémy (*Greenstein, 2004, s. 191–210; Mitchell, 2005, s. 180; Quandt, 2005, s. 321*). Základní směr zahraniční politiky takové administrativy pak bývá do značné míry založen na výběru nejbližších poradců či na nastaveném rozhodovacím procesu (*Rothkopf, 2005, s. 260–261; Mitchell, 2005, s. 2–4*).

Evidentní nezkušenost kandidáta Bushe v otázkách mezinárodní politiky byla potlačena skladbou jeho zahraničněpolitických poradců (tzv. Vulkánů)²⁷ a po vítězství ve volbách i složením jeho nové administrativy, kterou tvořili veteráni z republikánských administra-

tiv prezidentů Richarda Nixona, Geralda Forda, Ronalda Reagana i G. H. W. Bushe. Úřad viceprezidenta Richarda Cheneyho (dříve ministr obrany v administrativě Bushe st.) byl sestaven převážně z odborníků na národní bezpečnost a svou velikostí dvojnásobně předčil štáb jeho předchůdce Ala Gora (*Mitchell, 2005, s. 176*). Ministrem zahraničí se stal bývalý poradce pro otázky národní bezpečnosti prezidenta Reagana a bývalý předseda Sboru náčelníků štábů Colin Powell, ministrem obrany byl jmenován Donald Rumsfeld (ministr obrany již v administrativě Geralda Forda) a poradkyní pro otázky národní bezpečnosti se stala Condoleezza Riceová, která dříve působila v aparátu Rady národní bezpečnosti v době administrativy Bushe staršího.²⁸ Tento tým nejbližších poradců prezidenta spojovala nejen společná „vojenská“ životní zkušenost,²⁹ ale v mnohém i blízké názory, což mělo přispět k prosazení „přísné“ až nacionalistické zahraniční politiky. Prezidentovi poradci zaujímali však i značně rozdílné postoje k některým otázkám a pocházeli z rozdílných ideologických táborů, což však nejspíš bylo také jedním z důvodů jejich výběru. George Bush měl totiž již dlouhá léta poměrně jasnou představu o vhodném charakteru rozhodování v prostředí obchodu i politiky (*Mitchell, 2005, s. 174*). Role prezidenta (manažera) měla být založena na rozhodování mezi předloženými variantami, které sestavovaly jednotlivé úřady a které reprezentovaly různé úhly pohledu, a v souladu s touto představou také probíhal výběr ministrů a později i způsob práce administrativy. Již od prvních měsíců po nástupu do úřadu tak vznikly dva póly, které byly v zásadě tvořeny ministerstvy zahraničí a obrany a které navzájem soupeřily o základní charakter zahraniční politiky či o přístup k prezidentovi. Jako koordinátor rozhodovacího procesu (*honest broker*), středový článek mezi oběma póly a „strážný“ před prezidentskou pracovní skupinou pak působila poradkyně pro otázky národní bezpečnosti Condoleezza Riceová.

Popisovat rozhodování Bushovy administrativy pouze na základě střetu dvou pólů by však postrádalo dostatečnou plastičnost. Pro vykreslení struktury administrativy, jejího rozhodovacího procesu a vlivu neokonzervativců je potřeba ukázat podrobnější model, který by dokázal zachytit postavení jednotlivých aktérů šířeji. Pro tento účel použijí na případových studiích založený teoretický koncept, který ve své práci *Managing Foreign Policy* představil David Mitchell. Ten na základě studia dlouhé řady textů a modelů analýzy zahraniční politiky (byrokratické modely, modely organizačního procesu a podobně), prací sociálních psychologů (například tzv. *groupthinking*) či teoretiků managementu sestavil tzv. *Advisory Systems Decision Framework*, který vychází především z dřívější typologie Tannera Johnsona a Alexandera Georgeho (viz *Mitchell, 2005, s. 11–17*) a který je následně ověřován pomocí případových studií. Model představuje dva typy rozhodovacího systému – *formalistického* a *kolegiálního* –, které se liší především pozicí prezidenta (lídra) v rámci rozhodovací struktury. Formalistický systém je vždy hierarchický a lídr stojí na jeho vrcholu, zatímco kolegiální systém drží lídra uprostřed rozhodování (viz následující tabulka).

Tabulka č. 1

Formalistická struktura	Hierarchická s prezidentem na vrcholu
	Specializované informování a poradenství
	Prezident zřídka „zavítá“ na nižší úrovně pro informace
Kolegiální struktura	Prezident v centru
	Poradci nepředstavují filtry informací
	Poradci jsou všestranní
	Prezident může dosáhnout na nižší úrovně pro informace

Pramen: Mitchell, David: *Making Foreign Policy: Presidential Management of the Decision-Making Process*. Aldershot: Ashgate, 2005, s. 24.

Příkladem formalistické struktury je administrativa prezidenta Dwighta D. Eisenhowera s její pevnou strukturou komisí a s „vojenským“ řízením (*dále i Rothkopf, 2005, s. 65–73*). Opakem je pak kolegiální kabinet Johna F. Kennedyho, který do funkce nastoupil s cílem tento striktní styl změnit. Často se individuálně setkával se členy svého kabinetu, rozšířila se možnost přístupu k prezidentovi a byly ustaveny mezirezortní komise, které měly překonávat rivalitu vládních institucí (*Mitchell, 2005, s. 10; Rothkopf, 2005, s. 90–93*).

Původní dualistické rozdělení na kolegiální a formalistické rozhodovací struktury nedokáže být však příliš dynamické. Charakteristiku struktury je nutné doplnit o pohled na její konkrétní nastavení, k čemuž dobře slouží *míra centralizace*. Centralizace se projevuje odlišně jak ve formalistických, tak i v kolegiálních strukturách, ovšem v zásadě jde o stupeň kontroly prezidenta nad konflikty v administrativě a nad tokem důležitých informací (*Mitchell, 2005, s. 17–25*). Pomocí míry centralizace struktury (nízká a vysoká) lze rozlišit čtyři druhy struktur rozhodování – formalistická a kolegiální struktura s vysokou či nízkou mírou centralizace, a tak se nabízí možnost jednotlivou administrativu podrobněji charakterizovat (viz následující tabulka).

Tabulka č. 2

	Formalistická struktura	Kolegiální struktura
Vysoká centralizace	Lídr hodnotí představené možnosti	Lídr je aktivní při vedení týmu a směřování diskuze
	Lídr vyjadřuje základní preference, a tak ovlivňuje posuzování možností	Lídr nutí tým k hodnocení možných řešení
	Zprostředkovatel (gatekeeper) slouží jako zástupce a kontroluje tok informací a přístup	Důraz na budování konsenzu ve skupině nejbližších poradců
	Vyjednávání a konflikt nejsou podporovány; odlišné názory jsou odmítány	Společná zodpovědnost za rozhodnutí
	Řádná tvorba politiky s dobře definovanými procedurami	Pravidelná a častá setkání s klíčovými poradci
Nízká centralizace	Lídr vybírá mezi nabízenými variantami	Ochota převést autoritu na experty
	Poradci soutěží v získávání přízně lídra pro své návrhy	Poradci pomáhají při směřování politiky
	Zprostředkovatel slouží jako koordinátor (honest broker) a představuje možnosti (pro další poradce zůstává možnost lídra ovlivňovat)	Menší důraz na tvorbu konsenzu mezi poradci
	K vyjednávání a konfliktu dochází na úrovni pod lídrem	Konflikt a vyjednávání mezi poradci
	Stanovené procedury mohou být obejity	Není pravidelný způsob kontaktu mezi lídrem a poradci

Pramen: Mitchell, David: *Making Foreign Policy: Presidential Management of the Decision-Making Process*. Aldershot: Ashgate, 2005, s. 25.

Centralizace v rámci formalistické struktury vyjadřuje například stupeň kontroly systému ze strany prezidenta, což znamená schopnost zachovat autoritu a zásadní rozhodování na nejvyšší patře mocenské hierarchie. V takovémto systému pak získává svou úlohu tzv. zprostředkovatel (*gatekeeper*), který kontroluje jednak tok informací přicházejících k prezidentovi, jednak také určuje jeho dostupnost pro ostatní aktéry politického procesu. K dalším charakteristikám takového systému patří i ustavení konkrétního postupu vyjednávání mezi účastníky rozhodovacího procesu a rozhodování z omezeného okruhu nabízených variant (*Mitchell, 2005, s. 23–24*).

Tento teoretický model je Mitchellem následně testován pomocí pěti případových studií, zahrnujících například otázky jednání o odzbrojení mezi USA a SSSR, válku ve Vietnamu či v Bosně.³⁰ Otázky autora míří na základní prvky rozhodovacího procesu, jimiž jsou mimo jiné místo prezidenta ve vztahu k poradcům, jeho kontrola systému, koordinace poradního procesu a nastavení rolí poradců (*Mitchell, 2005, s. 34–36*). Přestože Mitchellův model není primárně určen k analýze vlivu zájmových skupin na rozhodování amerických administrativ, dokáže velmi dobře a plasticky rozhodovací proces charakterizovat. Při analýze vlivu zájmové skupiny na rozhodování administrativy je pak takovýto rámec velmi dobře využitelný.

Administrativa G. W. Bushe je tak podle popsaného modelu přirovnána k týmu Ronalda Reagana (viz následující tabulka) a rozhodovací styl obou prezidentů je zařazen jako formalistický s nízkou mírou centralizace (*dále viz Rothkopf, 2005*). Bush nečetl knihy o zahraniční politice a neorientoval se v mezinárodních vztazích. Jeho nezájem o detaily ho odlišoval například od přístupu Billa Clintona, byl naopak aktivnější než Ronald Reagan (*srovnej Campbell – Rockman /eds./, 1999, s. 264–268; Rothkopf, 2005, s. 210–214*). S Reaganem ho spojoval i manažerský styl, spoléhající na nejbližší okruh spolupracovníků a vyžadující jejich loajalitu.³¹

Tabulka č. 3

	Formalistická struktura	Kolegiální struktura
Vysoká centralizace	Richard Nixon	Jimmy Carter
Nízká centralizace	Ronald Reagan George W. Bush	Bill Clinton

Pramen: Mitchell, David: *Making Foreign Policy: Presidential Management of the Decision-Making Process*. Aldershot: Ashgate, 2005, s. 43.

George W. Bush se stal prvním prezidentem s titulem MBA (z Harvard Business School) a jeho názory na vhodné řízení a rozhodování se postupně tvořily během jeho působení na různých manažerských pozicích (sportovní kluby a ropné společnosti) či později v čele státu Texas. Ještě jako spolupracovník na prezidentské kampani svého otce v roce 1988 vyjádřil poměrně jasně svou představu o stylu vrcholného rozhodování: „*Kandidát by měl vidět celkový obraz, své poselství, svou agendu a nechat ostatní, aby se zabývali většinou detailů.*“ (*George W. Bush, citováno dle Greenstein, 2004, s. 195.*)

Po nástupu do úřadu prezidenta byla Bushova představa o řízení vyjádřena ve zmíněné prezidentské směrnicí NSPD-1 z února 2001, kde byl ustaven systém fungování Rady národní bezpečnosti (*National Security Presidential Directive, 2001*). Struktura komisí byla uspořádána hierarchicky (formalistická struktura) a rozhodovací proces byl charakteristický nízkou centralizací. Bushův tým tak byl příznačný silnou pozicí lídra, který byl během diskuzí poradců zastoupen *honest brokerem* a na němž stálo rozhodování na nejvyšší úrovni (viz tabulka č. 1 na s. 33).

Jaké má v praxi tento rozhodovací systém důsledky? Jak se formalistická struktura s nízkou centralizací konkrétně projevila u Bushovy administrativy? Na nejdůležitější po-

zice v Bushově administrativě byli vybráni velmi zkušené politici, kteří dostali relativně velkou volnost v rámci svých rezortů. Oproti Clintonově stylu Bush budoval řízení administrativy na loajalitu svých poradců a očekával, že mu přinesou sadu doporučení, o nichž bude následně diskutováno a z nichž v posledním stupni vybere on sám. V tomto ohledu docházelo k přenosu pravomocí na nižší úroveň, když – zjednodušeně řečeno – povahu priorit administrativy do značné míry určovali sami poradci a jejich aparát (viz tabulka č. 1 na s. 33). Ve formalistické struktuře s nízkou centralizací lídr vyjadřuje spíše vágní preference a pro poradce prezidenta tak existuje méně omezení při ovlivňování priorit administrativy. Z hlediska diskuze o faktorech vlivu neokonzervativců na formulaci Bushovy zahraničněpolitické strategie bylo tedy zásadním důsledkem tohoto manažerského stylu především rozšíření počtu osob, které v nejbližším okruhu poradců okolo prezidenta měly schopnost výrazněji ovlivnit vytváření nové zahraničněpolitické strategie (Mitchell, 2005, s. 177–178). Šlo zde především o vlivné náměstky ministrů a viceprezidenta – I. Lewise Libbyho, Paula Wolfowitz, Stephena Hadleyho a Richarda Armitageho, kteří se těšili důvěře svých šéfů a získávali od nich řadu významných pravomocí v aparátu NSC (Rothkopf, 2005, s. 413, 419 a 420). V této souvislosti je nutné zdůraznit, že všichni tito náměstci patřili k signatářům *Prohlášení principů* či dopisu k Iráku neokonzervativního PNAC Williama Kristola a Roberta Kagana a byli uvázáni v neokonzervativní síti (viz výše).

Dalším důsledkem formalistické struktury s nízkou centralizací je možnost poradců obcházet formální rozhodovací systém, a tak využívat volnosti v nejvyšších úrovních pod prezidentem. Z hlediska vlivu neokonzervativců na formulaci Bushovy doktríny tento aspekt poukazuje na autonomní postavení některých nejvyšších členů administrativy, kteří byli v rámci dvoupólové struktury administrativy schopni lépe prosadit svou představu o formě strategie USA. Mám zde na mysli výrazné posílení pozice viceprezidenta, který v prostředí dvou soupeřících pólů (Powell + Armitage versus Rumsfeld + Wolfowitz) mohl nahradit lídra (prezidenta) a stát se centrálním prvkem při rozhodování a určování priorit. Richard Cheney však do značné míry sdílel společné názory s Rumsfeldem a s Wolfowitzem (všichni tři byli ostatně také signatáři PNAC), čímž posílil pól „jestřábů“³² a získal možnost otevřít diskuzi o zahraničněpolitické strategii USA neokonzervativním argumentům a konceptům (Daalder – Lindsay, 2003; Mitchell 2005). Cheney byl jedním z nejmocnějších viceprezidentů v historii USA,³³ vytvořil si vlastní tým zahraničněpolitických a bezpečnostněpolitických poradců a především v období formulace Bushovy doktríny a jejího následného provádění (tedy první roky funkčního období) disponoval značným vlivem (dále i Rothkopf, 2006).

Jedním z prvků formalistické struktury administrativy s nízkou centralizací je zprostředkovatel (*gatekeeper*), který hraje roli koordinátora (*honest broker*) řídícího proces rozhodování tak, aby lídr neztrácel kontakt se svými poradci a aby i menšinové názory byly u lídra slyšet. Tato úloha připadala v Bushově administrativě C. Riceové, která byla sice mnohem méně politicky zkušená ve srovnání s Rumsfeldem či s Cheneyem, ale zato požívala nebývalé důvěry prezidenta Bushe (Pauly, 2005, s. 95; Mitchell, 2005, s. 178–180 a 184). V systému výborů NSC, jak jej Bush nastavil skrze první národněbezpečnostní směrnici (*National Security Presidential Directive, 2001*; viz výše), bylo stanoveno, že nejvyšší úrovni (NSC/PC) předsedá poradce pro otázky národní bezpečnosti (C. Riceová) a na druhé úrovni leží NSC/DC, který spravuje strukturu geograficky a funkčně rozdělených výborů a pro NSC/PC zajišťuje informační a poradní servis. Tomuto výboru (NSC/DC) předsedá zástupce poradce pro otázky národní bezpečnosti (S. Hadley), což C. Riceové teoreticky poskytlo nástroj významného vlivu při určování priorit administrativy pomocí řízení obou klíčových orgánů NSC, tedy jak NSC/PC, tak i NSC/DC.³⁴ Její pozice byla však velmi složitá, jelikož měla za úkol jak poskytnutí spolehlivého servisu prezidentovi (tedy kontrolu toku informací a přístupu ostatních poradců k prezidentovi), tak i řízení a koordinace Rady národní bezpečnosti jako celku (tedy včetně výše popsané struktury

výborů). Podle některých „insiderů“ nebyla Riceová schopna plnit obě funkce zároveň a řídit velmi zkušené veterány washingtonské politiky, jakými jsou Cheney nebo Rumsfeld (*Rothkopf, 2005, s. 406*). Nezvítězí obou zmíněných úkolů znamenalo posílení pozice těchto dvou členů administrativy, kteří byli často schopni stát se *de facto* centrem rozhodovacího procesu.

Condoleezza Riceová sice požívala vysoké důvěry prezidenta, ale to mohlo být i nevýhodou, protože svou autoritu příliš odvozovala od prezidenta. Ten však v zahraničněpolitických otázkách primárně spoléhal na ministra obrany a na viceprezidenta, kteří tak Riceovou a celý formální proces rozhodování mohli obcházet, aniž by byli prezidentem napomenuti. Riceová se soustředila na poradenství prezidentovi nezkušenému v zahraničněpolitických otázkách a nestihala koordinovat rozhodovací proces. Viceprezident Cheney, jehož šéf kabinetu a národněbezpečnostní poradce Libby měl dokonce stejné protokolární postavení jako Riceová, tak společně s Rumsfeldem představoval skutečné centrum zahraničněpolitického rozhodování první administrativy prezidenta Bushe (*srovnej Rothkopf, 2006*).

Díky takto silné pozici mohli Cheney a Rumsfeld neokonzervativním konceptům efektivně otevřít přístup do diskuze o zahraničněpolitické strategii USA po 11. září 2001. Navíc, řadu vrcholných pravomocí delegovali na své náměstky – Wolfowitz a Libbyho –, kteří pak politiku administrativy ovlivňovali v konkrétních otázkách a na provádění Bushovy doktríny dohlíželi.

Vliv 11. září

Co znamenalo 11. září z hlediska rozhodovacího procesu Bushovy administrativy? Jak se tato událost projevila v naznačené struktuře rozhodování a vlivu neokonzervativců na ni? Guvernér Bush kandidoval na úřad prezidenta s nezcela vyhraněným programem,³⁵ což platí ve zvýšené míře i pro oblast zahraniční politiky (*Quandt, 2005, s. 386*). Nezřetelnost zahraničněpolitického programu republikánského kandidáta tak ukazovala, že koncepce zahraniční politiky měla být se vstupem do úřadu teprve vytvořena, v čemž Bush primárně spoléhal na své poradce. Prvních osm měsíců v úřadu však z koncepčního hlediska nedošlo k zásadním rozhodnutím – sice se diskutovalo například o problematice vztahu ke Korejské lidovědemokratické republice (KLDR), ke Kjótskému protokolu, k terorismu či k Iráku, ovšem na úrovni prezidentského rozhodnutí se žádné z výše uvedených témat nedostalo (*Mitchell, 2005, s. 189*). Ucelený obrázek o programu administrativy v bezpečnostní a zahraničněpolitické oblasti bylo možné sestavit až rok po teroristických útocích z 11. září 2001, kdy byla zveřejněna nová *Národní bezpečnostní strategie USA (The National Security Strategy of the United States of America, 2002)*.³⁶

Je možné říci, že až události z 11. září 2001 znamenaly akceleraci přípravy zahraničněpolitické strategie USA, a zároveň platí, že během její formulace v měsících po teroristických útocích došlo k jisté proměně administrativy. Jednak proběhly změny v organizaci rozhodovacího procesu – prezident se více zapojoval do rozhodování, které se více formalizovalo a bylo centralizovanější (*Pauly, 2005, s. 130; Mitchell, 2005, s. 113*), ale především došlo k posílení pozice neokonzervativně „nacionalistického“ pólu v kabinetu,³⁷ do jisté izolace se dostal Colin Powell³⁸ a došlo jako by k potvrzení oprávněnosti „silových“ koncepcí Rumsfelda, Cheneyho a Wolfowitz.³⁹

Přestože někteří členové administrativy se dlouhodobě pohybovali v neokonzervativním prostředí,⁴⁰ žádný z nich nebyl před 11. zářím „obviňován“ z příslušnosti k tomuto hnutí a v Bílém domě se očekávala střídma a realistická politika syna George H. W. Bushe a zákyt Brenta Scowcrofta (*Mirengoff, 2005; Rosen, 2005; Muravchik, 2005*). I na Condoleezza Riceovou a Colina Powella zapůsobil však šok z teroristických útoků na New York a Washington či šíření záselek antraxu na konci roku 2001,⁴¹ které vyvolaly dojem bezprostředního ohrožení zbraněmi hromadného ničení. V Afghánistánu byly údajně ve stejné době objeveny důkazy o snaze bin Ládinovy skupiny získat přístup ke zbraním hro-

madného ničení a objevovaly se nové zprávy o nepřírozené krutosti Saddáma Husajna, což vyvolalo pochyby o racionalitě či duševním zdraví tohoto diktátora, a navíc existovaly informace o iráckých vazbách na teroristické skupiny (*Murphy, 2003; Woodward, 2003, s. 317; Hayes, 2006 a; Hayes, 2006 b*). Podle mnohých pozorovatelů právě tyto okolnosti náhlé nejistoty a hrozby představovaly i pro umírněnější členy administrativy důvod podpory silových konceptů navrhovaných „jestřáby“ a neokonzervativci (*viz Rothkopf, 2005; Leffler, 2004; Mirengoff, 2005; Rosen, 2005; Muravchik, 2005*). Vliv událostí z 11. září 2001 lze v souvislosti s formulací Bushovy doktríny označit za „akcelerační“ a přirovnat jej k pověstné jiskře v místnosti plné sudů se střelným prachem. Následný výbuch odkryl reálné rozložení sil v administrativě a neokonzervativcům, kteří byli na podobnou krizi připraveni, přinesl možnost prosazení jejich konceptů do připravované Bushovy doktríny.

* * *

Bushovu administrativu neokonzervativci zcela neovládli a za čistě neokonzervativní ji označit nelze, pokud je vůbec možné o nějaké „čistě neokonzervativní“ politice hovořit. V mnohých otázkách konkrétních politik se názory neokonzervativců s přístupem administrativy rozcházel (*srovnej například Perle, 2000; Muravchik, 2003; Kagan – Kristol, 1996; Hanson, 2005; Podhoretz, 2006*), ovšem otázkou pro tento text byl vliv neokonzervativců na formulaci Bushovy doktríny, strategické koncepce administrativy.

Tento text ukázal, že základní charakter Bushovy doktríny byl určen neokonzervativními koncepty z devadesátých let minulého století, které se pomocí několika faktorů dokázaly po 11. září 2001 prosadit. Je zřejmé, že k ovlivnění administrativy není nutné ji celkově „ovládnout“, ale je zcela nezbytné získat přístup do velmi úzkého okruhu prezidentových poradců, kteří vytvářejí politické strategie a dohlížejí na jejich provádění. Díky dlouhodobé centralizaci americké exekutivy a silnější hierarchizaci struktury národněbezpečnostního a zahraničněpolitického rozhodování Bushovy administrativy došlo k výrazné koncentraci rozhodovacích pravomocí mezi nevelké množství členů Bushova týmu. Přístup do této skupiny tak byl prvním předpokladem ovlivnění tvorby zahraničněpolitické strategie USA. Dalším krokem byla schopnost přístupu využít. Tento text identifikoval především strukturální faktorů bylo specifické nastavení rozhodovací a poradní struktury Bushovy administrativy (včetně manažerského stylu prezidenta), díky němuž došlo k otevření prostoru pro neokonzervativní koncepty. Ty získaly silné zastánce v osobách viceprezidenta Cheneyho a ministra obrany Rumsfelda, kteří během vlády první Bushovy administrativy tvořili centrum rozhodování o zahraničněpolitických otázkách. Vliv obou byl nadále posílen selháním základního kamene poradní struktury, tedy poradkyně pro otázky národní bezpečnosti Riceové. Ta nebyla schopna efektivně koordinovat národněbezpečnostní rozhodování a nedokázala čelit společnému tlaku ze strany viceprezidenta a ministra obrany, kteří navíc často formální rozhodovací proces obcházel. Třetím faktorem vlivu neokonzervativců pak byly události z 11. září 2001, které proces tvorby nové strategie zahraniční politiky USA akcelerovaly a posílily vliv zastánců silových přístupů v administrativě. Neokonzervativci tak díky těmto faktorům mohli zásadně ovlivnit podobu zahraničněpolitické strategie USA pro počátek nového století.

¹ „Extremism In the Defense of Liberty is no Vice. And Moderation in the Pursuit of Justice is no Virtue.“ (Barry M. Goldwater.)

² Bushova doktrína bývá definována jako strategie, spojující boj proti hrozbám šíření zbraní hromadného ničení (ZHN) a terorismu, zahrnující možnost preventivních úderů, změny režimů, šíření demokracie, či jako přístup, odmítající morální relativismus v zahraniční politice a hledící na terorismus jako na vojenskou hrozbu (*viz Podhoretz, 2002; Singh, 2006, s. 12; k rozdílu prevence a preempce viz například Finlan, 2006, s. 157–159 či Gaddis, 2005; ke srovnání s bezpečnostní strategií Evropské unie z roku 2003 viz A secure Europe in a better world, 2003; dále viz Singh, 2006, s. 15; Ekteshami, 2006, s. 104*). Pojem Bushova doktrína pa-

- trně poprvé použil Charles Krauthammer již v únoru 2001, i když se ve svém textu, uveřejněném v *The Washington Post* v roce 2008, přihlásil až ke svému pozdějšímu užití tohoto spojení (Krauthammer, 2008).
- ³ Americký konzervatismus se od dob Ronalda Reagana značně posunul. Devadesátá léta v opozici proti prezidentu Billu Clintonovi naučila konzervativce hledat nové cesty a kandidátům republikánů se tak nakonec stal „soucitný konzervativce“ George W. Bush, který tradiční republikány později překvapil nejen spoluprací s levicovým Teddym Kennedym na prosazení programu *No Child Left Behind*, podporou imigračního zákona z dílny McCain – Kennedy, ale například i rozšířením programů zdravotní péče.
- ⁴ V této práci rozdělují neokonzervativní hnutí do dvou (spíše „politických“ než „lidských“) generací, i když jakékoli pevné ohraničení je pro toto vcelku heterogenní hnutí poměrně obtížné. První generaci odvozuji od situace v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století a od politické úspěšnosti neokonzervativců především v Reaganově administrativě. V rámci první generace se sešli „otcové-zakladatelé“ neokonzervatismu (Irving Kristol a Norman Podhoretz) s mladšími a praviceovějšími odborníky na mezinárodní vztahy a zahraniční politiku, mezi nimiž byl například Richard Perle, Paul Wolfowitz nebo Michael Leeden. Základ druhé generace pak spatřuji především v činnosti Williama Kristola a Roberta Kagana a v jejich schopnosti spojit starší studenovělečné neokonzervativce (opět lidé jako Paul Wolfowitz, Richard Perle nebo Frank J. Gaffney), některé realisty a republikánské politiky. Někteří neokonzervativci tak působili v obou politických generacích. Dobře zdůvodnitelné je však i členění na tři generace, a to se zařazením skupiny neokonzervativců věkem blízkých Paulu Wolfowitzovi do samostatné generace. Účelem členění na dvě generace v mé práci je zjednodušení, s jehož pomocí oddělují dvě období politické úspěšnosti neokonzervativního hnutí. Jedno je spojené s administrativou prezidenta Ronada Reagana, druhé s administrativou prezidenta Bushe mladšího.
- ⁵ Nálepka „neokonzervatismus“ se rozšířila v liberální politické straně Sociální demokraté v době štetpení na levici na přelomu šedesátých a sedmdesátých let (Lipset, 2003, s. 201–203). Byla vytvořena jakoby uměle a mnozí členové hnutí se s ní nikdy nesmířili, když se například Daniel P. Moynihan vydával za „moderní typ wilsonovského progresivisty“ a Daniel Bell za „praviceově zaměřeného sociálního demokrata“ (Lipset, 2003, s. 206).
- ⁶ Henry „Scoop“ Jackson patřil k nejvýraznějším antikomunistickým politikům Demokratické strany v sedmdesátých letech minulého století. Paul Nitze během šedesátých let zastával vysoké pozice na americkém Ministerstvu obrany, byl výrazným zastáncem vojenské připravenosti USA a oponoval některým odzbrojovacím úmluvám se SSSR. Albert Wohlstetter patřil k nejvýznamnějším teoretikům studené války během padesátých a šedesátých let, působil v RAND Corporation a jako poradce řady amerických administrativ.
- ⁷ Projekt nového amerického století navíc sídlil tři patra pod washingtonskými kanceláři think-tanku American Enterprise Institute.
- ⁸ Ronald Reagan ve své řeči pro AEI v roce 1988 uvedl: „American Enterprise Institute stojí v centru ideové revoluce, jejíž součástí jsem i já sám. Vynikající činnost AEI je důkazem obrovské důležitosti institucí, jakými v současné době think-tanky jsou. Nejvýznamnější důkazy americké vzdělanosti pocházejí právě z think-tanků a mezi nimi je zcela jistě nejvlivnějším právě American Enterprise Institute“ (Reagan, 1988).
- ⁹ Dokument připravil Eric Edelman, který později v administrativě G. W. Bushe zastával důležité místo hlavního zahraničněpolitického poradce I. Lewise Libbyho, náměstka viceprezidenta Richarda Cheneyho (Rothkopf, 2005, s. 423).
- ¹⁰ Poté, co se výňatky tohoto tajného dokumentu dostaly do rukou novinářů z *New York Times* a z *Washington Post*, vypukla v médiích silná negativní reakce a ministr obrany Richard Cheney nařídil koncept přepracovat (Jordan – Taylor – Mazarr, 1999, s. 120).
- ¹¹ S porážkou Sovětského svazu zmizel hlavní konkurent a USA musejí tuto výhodu využít k ještě lepšímu zajištění bezpečnosti své i svých spojenců (Kagan, 1998). Spojené státy však nejsou a ani nemohou být jakýmsi „totalitním vládcem světa“, jsou naopak „benevolentním hegemonem“, což neznamená nic jiného než postavení autority s výrazným vlivem (Kagan – Kristol, 1996). Zahraniční politika USA je prý podřízena nejen multilaterálním vazbám, ale i demokratickým principům, a právě proto jsou Spojené státy „hegemonem benevolentním“, nikoli koloniálním ani totalitním (dále i Muravchik, 1996). Kagan s Kristolem si navíc nárokuje také větší vděčnost svých evropských spojenců za boj USA proti SSSR (Kagan, 1998; Kagan, 2003).
- ¹² Neokonzervativci zdůrazňovali důležitost přípravy na budoucí hrozby a hrozili se poklesu moci USA, což jim připomínalo problémy administrativy prezidenta Jimmyho Cartera z konce sedmdesátých let minulého století (Kagan – Kristol, 1996).
- ¹³ Autoři odkazují na bývalého předsedu Sboru náčelníků štábů Colina Powella, který prohlásil, že právě armáda budovaná v osmdesátých letech za prezidenta Ronalda Reagana (a to proti Sovětům) vyhrála Spojeným státům válku v Perském zálivu (Kagan – Kristol, 1996).
- ¹⁴ Netečnost k zahraničněpolitickým otázkám se totiž prý stala příznačnou pro devadesátá léta minulého století a prezidentství Billa Clintona (Cameron, 2003, s. 68).
- ¹⁵ V mnohých konkrétních otázkách se tedy již výrazně rozevřely nůžky mezi představiteli první a druhé generace neokonzervativců. První generace sice během 20. století došla k přesvědčení, že spojení demokracie a kapitalismu je nejlepší ze všech představitelných variant, a to univerzálně (Kristol, 1983, s. 76; Wilson, 2000), ale tito autoři byli již mnohem obezřetnější, pokud šlo o možnost silového šíření těchto západních konceptů a hodnot (Wilson, 2000; Wilson, 2004; Kristol, 1990).
- ¹⁶ Na chodbách Bílého domu byla prý často slyšena zkratka ABC – Anything But Clinton (Rothkopf, 2005, s. 403).

- ¹⁷ Mezi osmi prostředky k dosažení základního cíle byly v Národní bezpečnostní strategii vyjmenovány: 1) univerzalizmus západních hodnot svobody a demokracie, 2) boj proti terorismu, 3) zmírnění regionálních konfliktů, 4) prevence hrozby ZHN, 5) rozšíření a posílení tržní ekonomiky ve světě, 6) podpora otevřené společnosti a rozvojové pomoci, 7) posílení vazeb se spojenci a spolupráce velmocí, 8) vnitřní bezpečnost Spojených států.
- ¹⁸ Zde je samozřejmě možné sledovat výrazný vliv teroristických útoků z 11. září 2001, jelikož první měsíce pokračovala Bushova administrativa v zásadě v Clintonově přístupu a teprve připravovala svou dlouhodobou koncepci (Mitchell, 2005, s. 189).
- ¹⁹ George W. Bush byl uveden do prostředí dlouholetých spolupracovníků svého otce, primárně z dob vlády prezidenta Geralda Forda, kde jako šéf kabinetu (chief of staff) a později ministr obrany sloužil Donald Rumsfeld, jeho asistentem byl Dick Cheney, ředitelem CIA byl Bush st. a poradcem pro národní bezpečnost B. Scowcroft (pozdější šef Condoleezy Riceové a Stephena Hadleyho). Ostatně téměř všichni se také sešli v pozdější administrativě G. H. W. Bushe v letech 1989–1993.
- ²⁰ Kromě těchto okolností je vhodné se zmínit i o proměně mezinárodního řádu po skončení studené války, kdy Spojeným státům zanikl jejich hlavní soupeř v podobě SSSR, a tak se ocitly v pozici jediné světové supervelmoci. Tohle postavení tak dále zdůrazňuje možnost hovořit o poklesu „vnějších“ vlivů na tvorbu zahraničně-politické strategie USA a soustředit se na administrativu USA samotnou (Buzan – Wæver, 2003; Buzan, 2004; Wohlforth, 1999, s. 30–31).
- ²¹ V zásadě existují dva vyhrocené a protichůdné pohledy na důsledky takovéto centralizace moci okolo jediné osoby. Podle prvního je prezident hlavním tvůrcem politiky, přičemž si podle svých názorů vybírá budoucí ministry a poradce, které pak úkoluje, kontroluje a směřuje. Oproti této „monarchistické“ představě stojí na opačné straně názory zdůrazňující různá omezení, která prezidenta redukuje spíše na pouhý centrální článek, který je svým okolím do značné míry manipulován. Poradci prezidenta filtrují informace, které k němu přicházejí, a určují rozhled, který prezident o daném problému má (Berkowitz – Bock – Fuccillo, 1977, s. 262–264).
- ²² Členové NSC neprocházejí obvyklou schvalovací procedurou přes Senát.
- ²³ Ministerstvo zahraničí má tedy hegemonii pouze v oblasti reprezentace USA navenek a své dřívější výsadní postavení v zahraničněpolitických otázkách již dávno ztratilo.
- ²⁴ Ministerstvo obrany ovlivňuje americkou zahraniční politiku i pomocí vojenských základů USA v zahraničí, regionálních vojenských velitelství či nepřímo přes proces tzv. fuzionismu, což znamená vliv odborníků, kteří do politiky přicházejí z armády a hájí zde „vojenskou perspektivu“. Armáda již tradičně dodává americké politice výrazné osobnosti a vojenská odborníci se vzděláním z civilních univerzit obsazují od sedmdesátých let minulého století velmi vlivné politické pozice (Jordan – Taylor – Mazarr, 1999, s. 180–192).
- ²⁵ V roce 2005 vznikl Úřad ředitele národních tajných služeb (Office of the Director of National Intelligence), který má být zastřešující institucí pro všechny americké tajné služby a který se zodpovídá prezidentovi a NSC. I po zřízení tohoto úřadu si však CIA udržela jistou autonomii.
- ²⁶ Jde například o Úřad ředitele národních tajných služeb (Office of the Director of National Intelligence), vzniklý v roce 2005, který má centrálně koordinovat tajné služby, nebo o Ministerstvo vnitřní bezpečnosti USA (United States Department of Homeland Security), vzniklé v roce 2002.
- ²⁷ Nejbližší okruh poradců prezidentského kandidáta Bushe se neformálně pojmenoval po římském bohu ohně – Vulkánu. Patřili sem Dick Cheney, Colin Powell, Condoleezza Riceová, Paul Wolfowitz a Richard Armitage (Mann, 2004, introduction).
- ²⁸ Silné postavení získali v administrativě také neokonzervativci jako Paul Wolfowitz a I. Lewis Libby, kteří obsadili druhé nejvýznamnější pozice na Ministerstvu obrany a v úřadu viceprezidenta. Náměstkem ministra zahraničí se stal Richard Armitage, který dříve působil na Ministerstvu obrany, a náměstkem poradkyně pro otázky národní bezpečnosti byl jmenován Stephen Hadley.
- ²⁹ Tato tzv. „generace Vulkánů“ představovala politickou elitu své doby, která byla do značné míry formována vietnamským syndromem oslabení americké moci a snahou o její znovuzískání. Jejich kariéry byly společně ovlivněny prostředím Pentagonu a silná armáda měla představovat základ nové americké pozice ve světě, nehledě na předčasné vyhlášení konce dějin v podobě ukončení studené války (Mann, 2004).
- ³⁰ Metodologicky jde o tzv. strukturované zaměřené srovnání (structured-focused comparison), kde se pomocí teoreticky zakotvených standardizovaných otázek (zde šesti) mapuje menší množství případů (zde pěti). Tyto otázky by měly být na jedné straně dostatečně konkrétní, aby byly při zkoumání případů použitelné, ale na druhé straně ne tolik konkrétní, aby se daly využít ve více případech.
- ³¹ Na rozdíl od Reagana však Bush trpěl spory a vyjednávání mezi svými poradci, které ovšem většinou probíhaly na úrovni pod prezidentem a přímo se jej tedy nedotýkaly (Mitchell, 2005, s. 175). Poněkud podrobnější a kritičtější pohled na Reaganův manažerský styl nabízí Rothkopf (Rothkopf, 2005, s. 210–214).
- ³² Pokud ovšem o veteránech z Vietnamu Powellovi a Armitageovi lze hovořit jako o „holubících“. Při srovnání s „jestřábi“ Rumsfeldem a Wolfowitzem, kteří zastávali silovější přístup k zahraniční politice, však tento rozdíl vynikne.
- ³³ Viceprezident USA nebyl v dřívějších dobách vlivným politickým aktérem. I s ohledem na obrovský vliv, který úřadu viceprezidenta přinesl Richard Cheney, jsou současní kandidáti na amerického viceprezidenta podrobováni větší pozornosti.
- ³⁴ Tak výrazné pravomoci dokázal poradce pro otázky bezpečnostní politiky využít například v době administrativy prezidenta Richarda Nixona (Mitchell, 2005, s. 176).

- ³⁵ Zahraničněpolitický program guvernéra Bushe byl představen v umírněně internacionalistickém světle, s prvky realistického přístupu a zároveň s tradiční idealistickou rétorikou zavazující USA k šíření demokracie. Na první místo byla zařazena podpora dalšího rozvoje systémů národní protiraketové obrany, dále pak reforma armády či prosazování volného trhu skrze mezinárodní obchodní vztahy (Singh, 2006, s. 14; Mitchell, 2005, s. 181; Moens, 2004, s. 88–90).
- ³⁶ Tři měsíce po NSS byla zveřejněna i Národní strategie pro boj se zbraněmi hromadného ničení (National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction, 2002). Některé části nového zahraničněpolitického přístupu bylo však možné zaznamenat o několik měsíců dříve, například v projevu prezidenta k absolventům vojenské akademie West Point z června 2002 či ve Zprávě o stavu Unie z počátku roku 2002. Ve Zprávě o stavu Unie byl poprvé použit termín „osa zla“, který se stal jakýmsi symbolem spojení témat terorismu a proliferace zbraní hromadného ničení.
- ³⁷ Donald Rumsfeld a Richard Cheney jsou občas označováni za republikány nacionalisty (viz například Ash, 2006).
- ³⁸ K jisté izolaci Colina Powella došlo již 11. září 2001. V době útoků byl Powell na zasedání Organizace amerických států v Peru, kde musel nejprve čekat celou hodinu, než bylo připraveno jeho letadlo, a během sedmihodinového letu nemohl využít zabezpečené komunikační linky (Moens, 2004, s. 130). Powell ostatně také nepatřil do „loajálního okruhu“ kolem prezidenta a své spíše umírněné politické názory nesdílel s konzervativci typu Cheneyho či Rumsfelda (Rothkopf, 2005, s. 408–410).
- ³⁹ Z hlediska dvoupólové struktury rozhodovacího procesu administrativy tak sice došlo k posílení bloku Rumsfeld, Cheney, Wolfowitz a Libby, ovšem v praktické tvorbě politiky měla řešení navrhovaná Ministerstvem zahraničí (snad) překvapivou přednost. Ať už v prvotním přístupu k izraelsko-palestinskému konfliktu či k Iráku, vždy šlo zpočátku o iniciativy navrhované Powellem, za nímž stál i prezident zpravidla preferující využití možnosti mezinárodní diplomacie (Quandt, 2005, s. 393–395, 399–401).
- ⁴⁰ Dick Cheney se s neokonzervativci v devadesátých letech střetával na jejich „mateřské“ půdě v American Enterprise Institute (kde působí i jeho žena Lynne), podepsal Prohlášení principů PNAC a později také působil v think-tanku JINSA. Donald Rumsfeld (ministr obrany v administrativě Geralda Forda v letech 1975–1977) s neokonzervativci dlouhodobě spolupracoval přinejmenším od osmdesátých let. Předsedal organizaci Committee for the free world, kterou založila Midge Deckerová (manželka N. Podhoretze) a v níž se setkával s předními neokonzervativci jako s Joshuou Muravchikem nebo Normanem Podhoretzem.
- ⁴¹ Například John Bolton ve svém projevu pro Heritage Foundation z května 2002 opakuje vážnost antraxové hrozby a kritizuje státy vázané mezinárodními smlouvami omezujícími manipulaci se ZHN za jejich porušování (Bolton, 2002).

Literatura

- A secure Europe in a better world (2003): European Security Strategy. Brussels, 12 December 2003, <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (přístup: 1. 3. 2009).
- Abrams, Elliott (2000): Israel and the „Peace Process“. In: Kagan, Robert – Kristol, William (eds.): Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy. San Francisco: Encounter Books, 2000, s. 221–240.
- Ash, Timothy G. (2006): Svobodný svět: Amerika, Evropa a budoucnost Západu. Praha – Litomyšl: Paseka, 2006.
- Barša, Pavel (2003): Hodina impéria. Brno: Masarykova univerzita, 2003.
- Bennett, William J. (1988): Our Children and Our Country: Improving America's Schools and Affirming the Common Culture. New York: Simon and Schuster, 1988.
- Berkowitz, Morton – Bock, P. G. – Fuccillo, Vincent J. (1977): The Politics of American Foreign Policy. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1977.
- Bolton, John R. (2003): American Justice and the International Criminal Court. DISAM Journal, Winter 2003, http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0IAJ/is_2_26/ai_n6110209 (přístup: 1. 3. 2009).
- Bolton, John R. (2002): Beyond the Axis of Evil: Additional Threats from Weapons of Mass Destruction. Washington: The Heritage Foundation, May 6, 2002, <http://www.heritage.org/Research/PublicDiplomacy/HL743.cfm> (přístup: 1. 3. 2009).
- Bush, George W. (2001): First Inaugural Address. BartLeby.com, January 20, 2001, <http://www.bartleby.com/124/pres66.html> (přístup: 1. 3. 2009).
- Bush, George W. (2003): President Discusses the Future of Iraq. Washington: The White House, 2003, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/02/20030226-11.html> (přístup: 1. 3. 2009).
- Bush, George W. (2002): State of the Union Address. CNN.com, January 29, 2002, <http://archives.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/01/29/bush.speech.txt/> (přístup: 1. 3. 2009).
- Buzan, Barry (2004): The United States and the Great Powers: World Politics in the Twenty-First Century. Cambridge: Polity Press, 2004.
- Buzan, Barry – Wæver, Ole (2003): Regions and Powers: The Structure of International Security. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Cameron, Fraser (2003): US Foreign Policy after the Cold War. New York: Routledge, 2003.
- Campbell, Colin – Rockman, Bert A. (eds., 1999): The Clinton Legacy. New York: Chatham House Publishers, 1999.

- Carr, David (2003): White House Listens When Weekly Speaks. *The New York Times*, March 11, 2003, <http://www.nytimes.com/2003/03/11/arts/white-house-listens-when-weekly-speaks.html>
- Daalder, Ivo – Lindsay, James M. (2003): *America Unbound: the Bush Revolution in Foreign Policy*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003.
- Defense Planning Guidance Draft (citované jako DPG, 1992), <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/iraq/etc/wolf.html> (přístup: 1. 3. 2009).
- Dombrowski, Peter – Ross, Andrew (2006): The 'new strategic triangle' and the US grand strategy. In: Haltenberg, Jan – Karlsson, Håkan (eds.): *Changing Transatlantic Security Relations*. New York: Routledge, 2006.
- Ekteshami, Anoushiravan (2006): The Middle East: between ideology and geo-politics. In: Buckley, Mary – Singh, Robert (eds.): *The Bush Doctrine and the War on Terrorism: Global Responses, Global Consequences*. New York: Routledge, 2006.
- Finlan, Alastair (2006): International security. In: Buckley, Mary – Singh, Robert (eds.): *The Bush Doctrine and the War on Terrorism: Global Responses, Global Consequences*. New York: Routledge, 2006.
- Fukuyama, Francis (2006): *America at the Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy*. New Haven: Yale University Press, 2006.
- Gaddis, John L. (2005): Grand Strategy in the Second Term. *Foreign Affairs*, Vol. 84 (2005), Issue 1, s. 2–15.
- Greenstein, Fred (2004): *The Presidential Difference: Leadership Style from FDR to George W. Bush*. Princeton: Princeton University Press, 2004.
- Halper, Stefan – Clarke, Jonathan (2005): *America Alone: The Neo-Conservatives and the Global Order*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Hanson, Victor D. (2005): The Bush Doctrine's Next Test. *Commentary*, Vol. 119 (2005), Issue 5, s. 21–26.
- Hayes, Stephen F. (2006 a): Camp Saddam. *The Weekly Standard*, Vol. 011 (3. 4. 2006), Issue 27, <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/012/024eyieu.asp> (přístup: 1. 3. 2009).
- Hayes, Stephen F. (2006 b): Saddam's Philippines Terror Connection. *The Weekly Standard*, Vol. 011 (27. 3. 2006), Issue 26, <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/011/990ieqmb.asp> (přístup: 1. 3. 2009).
- Hoder, Lukáš (2006): První generace amerických neokonzervativců: mezi konzervativci a liberály. *Politologický časopis, ročník XIII (2006), číslo 2*, s. 181–199.
- Jordan, Amos A. – Taylor, Jr., William J. – Mazarr, Michael J. (1999): *American National Security*. Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press, 1999.
- Kagan, Robert (2003): *Labyrint síly a ráj slabosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.
- Kagan, Robert (1998): The Benevolent Empire. *Foreign Policy*, Issue 111 (Summer 1998), s. 24–36.
- Kagan, Robert – Kristol, William (1996): *Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy*. Carnegie: Carnegie Endowment for International Peace, July/August 1996, <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=276> (přístup: 1. 3. 2009).
- Kagan, Robert – Kristol, William (eds., 2000): *Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy*. San Francisco: Encounter Books, 2000.
- Kirkpatrick, Jeane J. (1990): A Normal Country in a Normal Time. *The National Interest*, Fall 1990, s. 40–44.
- Kolesár, Peter (2003): *Republikánská strana v Spojených státech amerických v 90. letech*. Bakalářská práce. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2003.
- Krauthammer, Charles (2008): Charlie Gibson's Gaffe. *The Washington Post*, September 13, 2008, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/09/12/AR2008091202457.html> (přístup: 1. 3. 2009).
- Krauthammer, Charles (1990): The Unipolar Moment. *Foreign Affairs*, Vol. 70 (1990), No. 1.
- Krauthammer, Charles (2002): The Unipolar Moment revisited – United States world dominance. *The National Interest*, No. 70 (Winter 2002), s. 5–17.
- Kristol, Irving (1990): Defining Our National Interest. *The National Interest*, No. 21 (Fall 1990), s. 16–25.
- Kristol, Irving (1999): *Neoconservatism: The Autobiography of an Idea*. Chicago: Elephant Paperbacks, 1999.
- Kristol, Irving (1983): *Reflections of a Neoconservative: Looking Back, Looking Ahead*. New York: Basic Books, Inc. Publishers, 1983.
- Kristol, William (2001): The Wrong Strategy. *The Washington Post*, October 30, 2001, <http://www.newamericancentury.org/kristol-103001.htm> (přístup: 1. 3. 2009).
- Kuchyňková, Petra (2001): Administrativa Billu Clintona. In: Suchý, Petr (ed.): *Zahraniční politika USA v devadesátých letech dvacátého století*. Brno: Masarykova univerzita a MPÚ, 2001.
- Ledeen, Michael A. (1996): *Freedom Betrayed: How America Led a Global Democratic Revolution, Won the Cold War, and Walked Away*. American Enterprise Institute for Public Policy Research, October 1996, http://www.aei.org/books/bookID.93,filter.all/book_detail2.asp (přístup: 1. 3. 2009).
- Leffler, Melvyn P. (2004): Bush's Foreign Policy. *Foreign Policy*, Issue 144 (September/October 2004), s. 22–28.
- Lipset, Seymour M. (2003): *Dvoučasná zbraň*. Praha: Prostor, 2003.
- Lobe, Jim (2003): All in the Neocon Family. *AlterNet*, March 27, 2003, <http://www.alternet.org/story/15481/> (přístup: 1. 3. 2009).
- Mann, James (2004): *Rise of the Vulcans: The History of Bush's War Cabinet*. New York: Viking Penguin, 2004.
- Milhollin, Gary – Motz, Kelly (2001): Shopping with Saddam Hussein. *Commentary*, Vol. 112 (2001), Issue 1, s. 23–27.

- Mirengoff, Paul (2005): Neoconservatism's Big Tent. The Weekly Standard, 11. 7. 2005, <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/005/815muuvw.asp> (přístup: 1. 3. 2009).
- Mitchell, David (2005): Making Foreign Policy: Presidential Management of the Decision-Making Process. Aldershot: Ashgate, 2005.
- Moens, Alexander (2004): The Foreign Policy of G. W. Bush: Values, Strategy, and Loyalty. Aldershot: Ashgate, 2004.
- Muravchik, Joshua (2005): Iraq and the Conservatives. Commentary, Vol. 120 (2005), Issue 3, s. 50–54.
- Muravchik, Joshua (1993): Lament of a Clinton Supporter. Commentary, Vol. 96 (1993), Issue 2, s. 15–22.
- Muravchik, Joshua (1996): The Imperative of American Leadership: A Challenge to Neo-Isolationism. American Enterprise Institute for Public Policy Research, March 1996, http://www.aei.org/books/bookID.129,filter.all/book_detail2.asp (přístup: 1. 3. 2009).
- Muravchik, Joshua (2003): The New Gloomers. Commentary, Vol. 115 (2003), Issue 6, s. 24–30.
- Murphy, Bruce (2003): Neoconservative clout seen in U.S. Iraq policy, April 5, 2003, http://www.xs4all.nl/~ac/nieuwe_oorlog/neo_kliek/clout.htm (přístup: 1. 3. 2009).
- National Security Presidential Directive – NSPD-1 (2001). Washington: The White House, February 13, 2001, <http://fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-1.htm> (přístup: 1. 3. 2009).
- National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction (2002). Washington: The White House, December 2002, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-17.html> (přístup: 1. 3. 2009).
- Pauly, Robert (2005): US Foreign Policy and the Persian Gulf: Safeguarding American Interest Through Selective Multilateralism. Aldershot: Ashgate, 2005.
- Perle, Richard (1996): A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm. The Institute for Advances Strategic & Political Studies, 1996, <http://www.iasps.org/strat1.htm>
- Perle, Richard (2000): Iraq: Saddam Unbound. In: Kagan, Robert – Kristol, William (eds.): Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy. San Francisco: Encounter Books, 2000, s. 99–110.
- Podhoretz, Norman (2002): In Praise of Bush Doctrine. Commentary, Vol. 114 (2002), Issue 2, s. 19–29.
- Podhoretz, Norman (1999): Strange Bedfellows: A Guide to the New Foreign-Policy Debates. Commentary, Vol. 108 (1999), Issue 5, s. 19–32.
- Podhoretz, Norman (2006): The Panic Over Iraq. Commentary, Vol. 121 (2006), Issue 1, s. 23–31.
- Project for the New American Century (S. I.), <http://www.newamericancentury.org> (přístup: 1. 3. 2009).
- Quandt, William B. (2005): Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict Since 1967. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2005.
- Reagan, Ronald (1988): Remarks to the American Enterprise Institute for Public Policy Research, December 7, 1988, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1988/120788f.htm> (přístup: 1. 3. 2009).
- Rodman, Peter W. (2000): Russia: The Challenge of a Failing Power. In: Kagan, Robert – Kristol, William (eds.): Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy. San Francisco: Encounter Books, 2000, s. 75–98.
- Rosen, Gary (2005): Bush and the Realists. Commentary, Vol. 120 (2005), Issue 2, s. 31–37.
- Rothkopf, David J. (2006): Look Who's Running the World Now. The Washington Post, March 12, 2006, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/03/10/AR2006031002060.html> (přístup: 1. 3. 2009).
- Rothkopf, David J. (2005): Running the World: The Inside Story of the National Security Council and the Architects of American Power. New York: PublicAffairs, 2005.
- Schmitt, Gary – Donnelly, Tom (2001): A War with a Purpose. The Weekly Standard, September 24, 2001, http://www.newamericancentury.org/Schmitt_Donnelly-091701.pdf (přístup: 1. 3. 2009).
- Singh, Robert (2006): The Bush doctrine. In: Buckley, Mary – Singh, Robert (eds.): The Bush Doctrine and the War on Terrorism: Global Responses, Global Consequences. New York: Routledge, 2006.
- The National Security Strategy of the United States of America (2002). Washington: The White House, September 2002, <http://merln.ndu.edu/whitepapers/USnss2002.pdf> (přístup: 1. 3. 2009).
- Traub, James (2007): Review: Prince of Darkness: Richard Perle, <http://www.ih.com/articles/2007/12/14/healthscience/bks15.php> (přístup: 1. 3. 2009).
- Wattenberg, Ben J. (1984): The Good News is the Bad News is Wrong. New York: Simon and Schuster, 1984.
- Wilson, James Q. (2000): Democracy for All? Commentary, Vol. 109 (2000), Issue 3, s. 25–28.
- Wilson, James Q. (2004): Islam and Freedom. Commentary, Vol. 118 (2004), Issue 5, s. 23–28.
- Wohlforth, William (1999): The Stability of a Unipolar World. International Security, Vol. 24 (1999), No. 1, s. 5–41.
- Wolfowitz, Paul (1997): Bridging Centuries. The National Interest, No. 47 (Spring 1997), s. 3–8.
- Woodward, Bob (2003): Bushova válka. Brno: BB Art, 2003.

Poznámka

Autor by chtěl poděkovat oponentům textu za důležitou kritiku a šéfredaktorům Mezinárodních vztahů (Ondřeji Císařovi a Vítu Benešovi) za trpělivý přístup při úpravách textu.